

Postquam me Experientia docuit – ‘Nadat de Ervaring mij geleerd had dat al die dingen waar men in het gewone leven vaak mee te maken krijgt, ijdel en armzalig zijn, en daar ik zag dat alles waardoor en wat ik vreesde, niet goeds noch kwaads inhield, tenzij in zoverre de ziel er door in beroering wordt gebracht, heb ik te langen leste besloten te onderzoeken of er iets bestond dat een echt goed was en dat deel kon geven aan zichzelf, iets waardoor als enig goed, met uitsluiting van al het overige, de ziel geraakt zou worden; ...’

Jullie zullen niet gedacht hebben, dat je op de Kerstlunch getraceerd zou worden op woorden van Baruch d’Espinoza – hij is het die hier aan het woord is.

Deze woorden zijn het begin van een werkje waaraan hij als jongeman van nog geen 30 begon, kort na zijn verbanning uit de Joodse gemeenschap in Amsterdam, dat hij nooit voltooide en dat pas na zijn dood werd uitgegeven, niet meer dan 5 bladzijden:

Het tractaat over de verbetering van het begrip, het verstaan, de intellectus, het tussen de regels lezen, de woorden verbinden.

Ik ga u niet vermoeien met de wiskundig-logische taalvormen van zijn latere Ethica. Want wat mij trof, was, dat hij inzet bij wat zijn ervaring, zijn levenservaring hem heeft geleerd, en dat blijkt te gaan om de armzaligheid van wat rijkdom, eer en zingenot hem te bieden hebben. Hij zoekt daarentegen naar iets goeds, iets wat werkelijk je ziel raakt ...

Ik kreeg een mooi stuk aangereikt dat door een mij verder onbekende Femke van Hout was geschreven voor het novemnummer van het Filosofie Magazine. Ze ontdekt, dat geloven helemaal niet gaat om zekerheden in van alles, als in beton gegoten. Zij gaat te rade bij Ludwig Wittgenstein en vooral bij diens grote inspirator Søren Kierkegaard, die stelde dat geloven geen van vorm van weten is, maar een existentiële keuze voor een leven vol onzekerheid. Geloven als een vorm niet van weten, maar van leven, geloven als vertrouwen, als fiducia, fiducia.

Wittgenstein wil ons laten zien, dat een woord als ‘God’ niet kan verwijzen naar iets wat bestaat, of om het met Genia Schönbaumsfeld, 50-jarige Britse hoogleraar epistemologie, duidelijker te zeggen: *Alles wat bestaat, heeft ooit niet bestaan en zal op een dag ophouden te bestaan*. Maar als we het woord God in de mond nemen, verwijzen we niet naar iets wat bestaat. Of zoals Kierkegaard schrijft: ‘God bestaat niet. Hij is eeuwig’.

In hetzelfde artikel wordt ook de filosoof Victor Kal opgevoerd, die ook naar Kierkegaard verwijst. Volgens Kierkegaard ervaren we God als we het gevoel hebben door iets bewogen te zijn. Als je ervaart dat er iets móét gebeuren, dat je gemotiveerd bent, geïnspireerd bent, dan ben je geraakt door ‘het kan niet anders, het kan zo niet duren, het moet ánders anders’ noodzakelijkheid. Dan zijn je ogen, oren, dan ben je voor iets geopend, open gegaan, dan ben je geraakt door God.

Dat kunnen we niet rationeel weten, maar dat kunnen we wel ervaren, persoonlijk. En zo zijn we terug bij de jonge Spinoza, die zich in zijn ziel geraakt voelde. Helaas komt dat aspect in het artikel in Filosofie magazine juist niet tot uitdrukking, daar wordt hij ten onrechte een rationalist genoemd, maar ja, je kunt niet alles tegelijk hebben, daar hebben we het nog wel eens over.

Alle verhalen in de bijbel zijn in de biblia terecht gekomen, doordat iemand zich in zijn of haar ziel geraakt heeft gevoeld. En waar het hart vol van was, daar liep de mond van over. Wil je die verhalen verstaan, dan moet je dat moment zien te vinden. For unto us a child is born, Jesaja, Haendels Messiah, Hannah Arendt die er haar beginsel van nataliteit als telkens weer een nieuw begin geboren voelde worden – misschien herinnert u zich nog een beetje van vorig jaar? Jesaja 9 - Een kind is ons geboren, een zoon is ons gegeven; de heerschappij rust op zijn schouders.

Nu wil ik graag met u toe naar vrede op aarde. Maar ach, hoe zijn we dolend in het donker verzeild geraakt. Honderd jaar na het begin van de Eerste Wereldoorlog tussen de christelijke landen van Europa, die via economische crisis overliep in de Tweede en de Koude oorlog, enz, begonnen de Russen in 2014 in Oekraïne een ongeüniformeerde, brutale nieuwe oorlog, mind you beiden Oosters-Orthodoxe landen. En daar is dit jaar de 1000-voudige moord van Hamas in de bloeiende Negevwoestijn met zijn kibboetsiem, daar zijn de tanks en bommen van de Israëli in Gazastad en land, daar zijn de aanslagen van gekgemaakte verliezers, daar zijn de daklozen, vluchtelingen,

asylzoekers, daar zijn de tv-schermen die ons overstelpen, daar zijn de piepjes van onze mobieltjes en het snel en slim verzameld onbenul van Artificial Intelligence. Het is alsof het nooit ophoudt.

Gedicht Gerard Reve, Dagsluiting, waarmee de onbehouwen nieuwe voorzitter van de Tweede Kamer de toon zette aan het eind van zijn joviale uitdaging aan diezelfde kamer:

Dagsluiting

*Eigenlijk geloof ik niets,
en twijfel ik aan alles, zelfs aan U.
Maar soms, wanneer ik denk dat Gij waarachtig leeft,
dan denk ik dat Gij Liefde zijt, en eenzaam,
en dat, in zelfde wanhoop, Gij mij zoekt
zoals ik U.*

Ook in beide Kerstverhalen, bij Mattheus en Lukas, spelen zoekers een belangrijke rol. Wanneer begon nu het Kerstfeest? Het meest voor de hand zou liggen om te zeggen: In het jaar 0 van onze jaartelling. Maar zo is het niet: hét feest dat de beginnende kerk kende, was het Joodse Pesachfeest van de bevrijding uit de slavernij en het Joodse Wekenfeest van het geschenk van de Tien geboden, het onderricht ten leven – en dat werd getransponeerd naar de stemming van opstanding, opstaan om te leven.

Het Christus Messias Kerstverhaal is later ontstaan, in de tweede eeuw in Egypte en in de vierde eeuw na de ommekeer van keizer Constantijn in Rome/Constantinopel.

En in beide gevallen gaat het over een verbijsterend gebeuren, dat nochtans door de grote meerderheid van de tijdgenoten en omwonenden van dat moment niet wordt opgemerkt of herkend. In de ballingschap van de Joden in Babel zijn een paar hemelbeschouwers, joodse astrologische adviseurs van de koning van Babel, die plotseling worden getroffen door iets aan de sterrenhemel dat is veranderd en het raakt hen in hun ziel. Zij herinneren zich uit hun traditie hoe een ster de komst van een nieuwe koning als David of Salomo zou aankondigen. Net als die ene ster of planeet raken ook zij zelf uit hun goedbetaalde baan en gaan op weg om te zien, of een nieuwe toekomst hun Joodse leven heeft aangeraakt. En waar komen ze terecht? Niet in het grote Jeruzalem van koning Herodes maar in het oude, kleine onaanzienlijke Bethlehem, waar ooit de herder-koning David geboren werd. En ze moeten nog vluchten om hun leven te redden voor de moord en doodslag blazende Herodes. Mattheus vertelt erover. Dat Kerstfeest kennen we nog steeds als het Driekoningenfeest of De Wijzen uit het Oosten op 6 januari.

Toen 2 eeuwen later in Rome keizer Constantijn christen was geworden, werd daar 25 december gekozen om de geboorte van Christus te vieren. Diedatum was toen al meer dan een eeuw de feestdag van de soldatengod Mithras, die werd afgedankt. Het christendom zou de godsdienst moeten worden om al die verschillende volkeren van het Romeinse Rijk in één spiritueel verband te verenigen. Dat werd herkend en teruggelaten in het verhaal van Lukas 2, over de grote keizer Augustus die zijn miljoenen onderdanen probeert te tellen - tegenover het kind waarvoor in de herberg van Bethlehem geen plaats was, en dat niet meegeteld werd, maar waarvoor de goedhartige waard nog wel een plekje heeft in de stal bij het vee, bij os en ezel, hoor we chamoor - het woord schorremorrie maakt duidelijk hoe onaanzienlijk en toch ook hoe opmerkelijk dat begin is. Dat is het Kerstfeest van de herders zoals dat in Rome en Constantinopel groot werd.

[Maar toen het christendom de erkende religie van het almaar uitdijende Romeinse Rijk werd, namen de moeilijkheden ook toe. Toen men probeerde vast te leggen in welke zin Jezus nou kind van God en tegelijk kind van Maria was, kwamen er steeds meer verschillende formules die elkaar de tent uitvochten. Hij was een Godmens in Alexandrië, hij was waarlijk God en waarlijk mens in Rome, hij was net iets meer echt mens bij de Nestorianen, hij was echt God, of zelfs alleen maar God bij de Monofysieten en die beide groepen werden

weggestuurd en zochten hun heil buiten het Romeinse Rijk, in Perzië, en langs al de bewoonde kusten van heel het gigantische Arabische schiereiland tot in wat nu Yemen is en Oman. Een paar eeuwen later horen we nog hoe Mohammed als leerling van Jodendom en Christendom beide probeert een nieuwe eenheid te bewerkstelligen. In de Koran komen uitspraken voor over de positie van Jezus en van Maria: dat het te ver gaat om Jezus Gods fysieke zoon te noemen of Maria de onbevleete ontvangende maagdelijke koningin des hemels, maar het mag allemaal niet baten: in plaats van een nieuwe eenheid komt er nóg weer een stroming bij: de Islam. En zowel het Romeinse Rijk van Constantinopel als het Parthische Rijk van de Sassaniden in Perzië proberen die nieuwe stroming tot bondgenoot te maken in hun langdurige onderlinge strijd om de macht. Hoezo vrede op aarde?]

Ik zou graag willen bepleiten, dat we met ons Kerstfeest/Christusfeest proberen om de al die verschillend denkende groepen niet elkaar de tent uit te laten vechten nu zij, wij in toenemende mate allemaal in de Westerse wereld willen wonen en werken.

Alleen samen kunnen we de grote wereldwijde uitdagingen van industriële vervuiling, ontdooiend ijs en alle mogelijke vormen van verslaving en slavernij tegemoet treden. Ik noem een paar kleine lichtpuntjes: hebt u gehoord hoe Joden, Christenen en Moslims recentelijk in het Haagse Laakkwartier samen bij het Chanoekafeest werden betrokken? Hebt u gehoord, hoe christenen en moslims in Velsen sinds een half jaar in goed gesprek de raakpunten in bijbel en koran onderzoeken? Ik kan u ten slotte vertellen, dat ze een maand geleden het Vossius in Amsterdam bezoek hebben gehad van Itay Garmy, Joods raadslid van Volt en Sheher Khan, moslim raadslid van Denk. Ze kwamen hun dialoog met de leerlingen delen, legden uit dat ze meer overeenkomsten dan verschillen samen hadden. Mijn kleinzoon Dererk kreeg in zijn klas van twee jongeren van de verwante groep Deel de Duif, Joods de een, Moslim de ander, die elkaar in de ambtswoning van Burgemeester Halsema hadden leren kennen in een goed verbindend gesprek, elkaars pijn herkenden hoewel ze hun bronnen van leven als verschillend ervoeren. Het bekende symbool van de duif van Noach die met een olijftakje in de snavel komt aangeven, dat de door geweld overspoelde wereld ergens weer bewoonbaar gaat worden, een mogelijkheid van Vrede, Salaam, Shalom biedt, dat symbool deelden ze met elkaar en hielden ze samen hoog.

Je doet al heel wat, wanneer je een groot conflict in andere buurten, steden, landen, zich niet laat uitbreiden in de straten van je eigen stad, maar integendeel de verstandhouding van gesprek zoekt. Dat was wat Spinoza in al zijn latere werken tenslotte ook hoopte te bereiken in zijn eeuw van grote verscheurdheid en doorbrekend inzicht.

(Lied 501, Liedboek 2013) Als een ster in lichte luister, van Sytze de Vries een gebed, een lied.

Als een ster in lichte luister, als een vurig verschiet straalt Gij ons tegen. Terwijl de nacht nog huivert daagt Gij op als ons nieuw lied.

Als een morgen aangebroken, als het licht zonneklaar, roos in de winter, in de woestijn ontloken, als belofte bloeit Gij daar.

Als een kind tot ons gekomen, zijt Gij ons ongedacht nader, nabijer dan wij ooit durven dromen. Liefde heet uw overmacht.

Als een woord dat, eens gegeven, nóg de morgen ontbiedt, zegt Gij ons aan de nacht niet meer te vrezen, want uw ster verlaat ons niet.